

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 14 (2015)

Η εκπαίδευση των Νηπιαγωγών για την διδασκαλία της μουσικής (1870-2008): Ιστορική ανασκόπηση

Γιάννης Σταύρου (Yannis Stavrou)

doi: [10.12681/icw.17909](https://doi.org/10.12681/icw.17909)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σταύρου (Yannis Stavrou) Γ. (2015). Η εκπαίδευση των Νηπιαγωγών για την διδασκαλία της μουσικής (1870-2008): Ιστορική ανασκόπηση. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 14, 64-77. <https://doi.org/10.12681/icw.17909>

Γιάννης Σταύρου

Διδάκτορας Μουσικής Παιδαγωγικής

yanstavrou@gmail.com

Η εκπαίδευση των Νηπιαγωγών για την διδασκαλία της μουσικής (1870-2008): Ιστορική ανασκόπηση

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να καταγράψει την εκπαίδευση των νηπιαγωγών για την διδασκαλία μουσικών δραστηριοτήτων στα νηπιαγωγεία από το 1870 ως το 2008. Ερευνώνται τα προγράμματα των σχολών εκπαίδευσης των νηπιαγωγών αυτής της περιόδου, η κατεύθυνση και το περιεχόμενο της μουσικής τους εκπαίδευσης, οι επιρροές που ασκήθηκαν, η πορεία που ακολούθησε, τα στάδια από τα οποία πέρασε στην ιστορική της διαδρομή. Η μελέτη των προγραμμάτων σπουδών, των εγκυκλίων και άλλων πηγών δείχνει ότι η μουσική εκπαίδευση των υποψήφιων νηπιαγωγών ήταν ελλιπής και, κυρίως, στρεβλή μέχρι την ίδρυση των Παιδαγωγικών Τμημάτων, οπότε άλλαξε ριζικά προσανατολισμό, στόχους και περιεχόμενο.

Λέξεις κλειδιά: μουσική εκπαίδευση, ιστορία εκπαίδευσης, εκπαίδευση νηπιαγωγών, προσχολική εκπαίδευση

The Education of kindergarten teachers for teaching music (1870-2008): Historical review

Abstract

The present research attempts to record the education of kindergarten teachers for teaching music in the kindergarten from 1870 to 2008. The programs of the faculties of education for preschool teachers during the specific historic period are investigated. At the same time, the direction and content of preschool teachers' music education, the influences and the stages from which it has passed in history are also being studied. The study of the curricula, the circulars and other sources shows that the music education for prospective preschool teachers' was insufficient and, mainly, erroneous up to the foundation of Pedagogic Departments, when its orientation, objectives and content has radically changed.

Keywords: music education, history of education, education of kindergarten teachers, preschool education

1. Εισαγωγή

Η αποτελεσματικότητα ενός εκπαιδευτικού συστήματος εξαρτάται κυρίως από τη δομή, το νομοθετικό πλαίσιο, τις υποδομές, τις οικονομικές παροχές, το περιεχόμενο και σε μεγάλο βαθμό από τον εκπαιδευτικό. Γι' αυτό και η εκπαίδευσή του αποτελούσε πάντα ιδιαίτερη φροντίδα του κράτους και μεταβαλλόταν προκειμένου να προσαρμοστεί στους σκοπούς της εκπαίδευσης (Μπουζάκης & Τζήκας & Ανθόπουλος, 1998). Παρά το γεγονός ότι η εκπαίδευση του εκπαιδευτικού δεν ήταν ποτέ ουδέτερη, αντίθετα προσαρμοζόταν στον τύπο προσωπικότητας που η εκάστοτε εξουσία επεδίωκε να διαμορφώσει, για την εκπαίδευση των νηπιαγωγών – όπως και για την εκπαίδευση των νηπίων – το ελληνικό κράτος δεν έδειξε, αρχικά, κανένα ενδιαφέρον. Παρήλθαν αρκετές δεκαετίες από την ίδρυσή του μέχρι να αποκτήσει η εκπαίδευση των νηπιαγωγών συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και περιεχόμενο. Στα πλαίσια αυτά κινήθηκε και η μουσική τους εκπαίδευση. Δεδομένης της στάσης της Πολιτείας για την προσχολική αγωγή διάφοροι ιδιωτικοί φορείς και πρόσωπα, ίδρυσαν τα πρώτα νηπιαγωγεία - για τα παιδιά κυρίως της ανερχόμενης αστικής τάξης της Αθήνας - και εκπαίδευσαν τις πρώτες νηπιαγωγούς.⁵

2. Τα Διδασκαλεία Νηπιαγωγών

Η απουσία θεσμικού πλαισίου για την προσχολική αγωγή και για την εκπαίδευση των Νηπιαγωγών ολόκληρο τον 19^ο αιώνα, δυσχεραίνει τις προσπάθειες διερεύνησης της εκπαίδευσής τους και επομένως - ακόμα περισσότερο - της μουσικής τους εκπαίδευσης.⁶ Από τα στοιχεία που υπάρχουν, ωστόσο, φαίνεται ότι η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία (Φ.Ε.), η οποία ασχολήθηκε κυρίως με την γυναικεία εκπαίδευση, έστειλε στην Γαλλία νηπιαγωγό για να διδαχθεί τη «νηπιαγωγικήν». Με το υλικό που έφερε επιστρέφοντας στην Ελλάδα, η Φ.Ε. εξέδωσε ένα βιβλίο με τραγούδια για τα νήπια με τίτλο «*Ασμάτια παιδαγωγικά*» (1869).⁷ Τα τραγούδια αυτά είναι τα πρώτα που εκδόθηκαν

5 Το 1853 η Fr. Hill έκανε την πρώτη προσπάθεια για εκπαίδευση νηπιαγωγών. Η Αικατερίνη Λασκαρίδου, επίσης, ασχολήθηκε συστηματικότερα με την εκπαίδευση νηπιαγωγών και από το 1880 μέχρι το 1885 λειτούργησε το «Ελληνικόν Παρθενοναγωγείον» γι' αυτό το σκοπό χορηγώντας πτυχία.

6 Η πρώτη επίσημη αναφορά στα νηπιαγωγεία εντοπίζεται στα 1895 (Ν.ΒΤΜΘ') όπου στο άρθρο 3 προβλέπονταν η σύσταση και η λειτουργία από ιδιώτες, μετά από σχετική άδεια, στα οποία δίδασκαν «διδασκάλισσαι ανεγνωρισμέναι δια πτυχίου» (στο Δημαράς 1974/1998: 3).

7 Η νηπιαγωγός που στάλθηκε στην Γαλλία ήταν η Ιφ. Δημητριάδου, μετέπειτα Διευθύντρια του νηπιαγωγείου της Φ.Ε. Στον πρόλογο του βιβλίου αναφέρεται: «*Η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, μη ανεχομένη να βλέπη, ένεκεν της παρ' υμίν ελλείψεως Νηπιαγωγείων, παρημελημένα άνευ τινός αγωγής εντός των οικιών ή εν ταις αγυιαίς τα τε άρρενα και θήλεα ημών κατά την κρισιμωτάτην αυτών ηλικίαν, και ούτως άνευ τινός διανοητικής και ηθικής προπαρασκευής, πλήρη δε ελαττωμάτων εισερχόμενα εις τα δημοτικά σχολεία, σπανίως δε δι' αυτό τούτο εν αυτοίς ευδοκιμούντα, απεφάσισε ν' αναπληρώση την έλλειψιν ταύτην. Όθεν αποστείλασα ιδίαις δαπάναις εις Παρισίους την αξιότιμον Κυρίαν Ιφιγένειαν Δημητριάδου, όπως τελειοτέραν μέθοδον των Νηπιαγωγείων διδαχθή παρά της εξόχου Κυρίας Ρερε Carpentier, της γενικής εποπτρίας των εν Γαλλία Νηπιαγωγείων....*

Της εκδόσεως δε των βιβλίων τούτων άρχεται ήδη δια των ανά χείρας παιδαγωγικών ασμάτων, δι' ων τα παιδιά άδοντα αυτά εν τοις Νηπιαγωγείοις, και τους πνεύμονας αυτών αναπτύσουσι, και εις την προσοχήν εξασκούνται, και εις την καλήν μουσικήν συνιθίζουσι, και εις τον Θεόν ανυψούνται, και τον νουν και την καρδίαν αυτών διαπλάττουσι, και τας ώρας αυτών ευαρέστως διέρχονται.

Επειδή δ' ευχής έργον ήθελεν εάν τα ασμάτια ταύτα εισήγοντο και εν τοις δημοτικοίς σχολείοις, άτινα πολλών βελτιώσεων δυστυχώς χρήζουσιν, η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία ουχί μόνον προς χρήσιν των Νηπιαγωγείων, αλλά και προς χρήσιν των δημοτικών σχολείων εκδίδει τα παρόντα παιδαγωγικά ασμάτια» (πρόλογος).

στην Ελλάδα γι' αυτή την ηλικία και σε αυτά στηρίχτηκε η μουσική εκπαίδευση των πρώτων νηπιαγωγών. Πρόκειται για γαλλικά τραγούδια στα οποία προσαρμόστηκαν ελληνικοί στίχοι με περιεχόμενο κυρίως θρησκευτικό, «ηθικό» και «συμπνευτικό».⁸ Ένα χρόνο αργότερα (1870) η Φ.Ε. άρχισε να χορηγεί δίπλωμα νηπιαγωγού σε πτυχιούχες δασκάλες οι οποίες παρακολουθούσαν το πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου της Φ.Ε. και αργότερα εργάστηκαν ως νηπιαγωγοί. Εκεί διδάχτηκαν «Μουσικήν εν κυμβάλω» καθώς και «Ωδικήν» από τον γνωστότερο μουσικοδιδάσκαλο της εποχής, τον Ιούλιο Έννιγγ (Πρακτικά της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας του έτους 1870, 1871).⁹

Το πρώτο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών ιδρύθηκε από την Ένωση Ελληνίδων το 1897 (πρόεδρος η Αικ. Λασκαρίδου) και είχε μία τάξη. Σύμφωνα με Διάταγμα του 1898, πτυχιούχες δασκάλες μπορούσαν να αποκτήσουν πτυχίο νηπιαγωγού αν πετύχαιναν σε σχετικές εξετάσεις όπου μεταξύ άλλων εξετάζονταν στα «άσματα» και στα «ρυθμικά παίγνια».¹⁰ Είχε προηγηθεί η έκδοση από την Αικ. Λασκαρίδου (1896) των «Ρυθμικών παιχνιδιών» (σε συνεργασία με τον Αλ Κατακουζηνό, γνωστό μουσικό του 19^{ου} αιώνα) μιας σειράς βιβλίων με ρυθμικά παιχνίδια, απλά τραγούδια και δραστηριότητες μεταξύ των οποίων και μουσικές για τα νήπια, κατά το σύστημα του Froebel.¹¹ Στο βιβλίο αυτό, λόγω της έντονης επιρροής του Φρεβελιανού συστήματος καθώς και της απουσίας άλλων σχετικών εγχειριδίων και βοηθημάτων, βασίστηκε η μουσική εκπαίδευση των νηπιαγωγών για τις επόμενες δεκαετίες (Σταύρου, 2009).

Το 1902 το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών έγινε διτάξιο, το 1904 αναγνωρίστηκε με Βασιλικό Διάταγμα (Β.Δ.) από το κράτος και ορίστηκαν τα διδασκόμενα μαθήματα μεταξύ των οποίων «ωδική, ρυθμικά παίγνια».¹² Το 1908 έγινε τριτάξιο και εκδόθηκε πρόγραμμα το οποίο περιλάμβανε Ρυθμικά Παιχνίδια, Ωδική και Εκκλησιαστική Μουσική.¹³ Για τις πρακτικές ασκήσεις των

7 Ορισμένοι από τους τίτλους των τραγουδιών: «Ο βίος του Ιησού», «Το μικρόν πουλίον», «Η μυία», «Οι μικροί εργάται», «Το φρόνιμον τέκνον», «Το χριστιανόν παιδίον» κ.ά.

9 Όπως αναφέρεται στα Πρακτικά σε αυτές τις δασκάλες δίδασκαν:

«Ο Κ. Φαβρικέζης και ο κ. Αντώνιος Μαρκέτης την Μουσικήν εν κυμβάλω [...].

Ο κ. Ιούλιος Έννιγγ την γυμναστικήν και την Ωδικήν».

10 Πιο συγκεκριμένα το Διάταγμα (άρθρο 3) ανέφερε: «Αι επί πτυχίω νηπιαγωγού υποψήφιοι εξετάζονται εις τας γενικάς αρχάς της παιδαγωγικής, εις την θεωρίαν της μεθόδου Froebel, εις την υγιεινήν και την νοσηλείαν των παιδων, και ιδία εις τα εν τοις παιδικoίς κήποις διδασκόμενα, ήτοι πραγματογνωσίαν, άσματα, ρυθμικά παίγνια εργασίας και παιδιάς» (Β.Δ. 1898).

11 Η Λασκαρίδου (1896) σημείωνε για αυτά τα παιχνίδια: «...ο Φρόεβελ, ... επενόησε και ιδιαίτερον σύστημα παιγνίων προς ειδικήν εξάσκησιν αυτών, απ' αυτής της πρώτης ηλικίας. Αι συστηματικώταται αύται ασκήσεις, αποτελούσαι σειράν παιγνίων συνωδευομένων υπό χαριεστάτων ασμάτων, τέρπουσι τα παιδιά, εν ω συγχρόνως ευχερέστατα εκγυμνάζουσι τα μικρά αυτών δάχτυλα, αίτινα συνήθως μένουσιν άκαμπτα μέχρι της ενηλικιώσεως αυτών... Ευχής έργον λοιπόν είναι να εισαχθώσι και παρ' ημίν τα χρησιμώτατα ταύτα παίγνια, ων τάχιστα ήθελεν αναφανή η ωφέλεια, και τούτο ου μόνον εις τα σχολεία των ευπορωτέρων κοινωνικών τάξεων, αλλά και εις τα δημοτικά σχολεία, τα φυτώρια ταύτα των εργατικών τάξεων» (σελ.104-106).

12 Το Διάταγμα του 1904 όριζε σχετικά με τα μαθήματα τα εξής: «Τα εν τω Διδασκαλείω των Νηπιαγωγών διδασκόμενα μαθήματα είναι η ψυχολογία, η διδακτική, η παιδαγωγική, η θεωρία της μεθόδου του Φρόεβελ, η υγιεινή ιδία των παιδων, και τα εν τοις παιδικoίς Κήποις διδασκόμενα, ήτοι παραματογνωσία, ωδική, ρυθμικά παίγνια, χειροτεχνία και παιδιαί, κατανεμόμενα εις τας δύο αυτού τάξεις» (Β.Δ., 1904, άρθρον 4).

13 Το Διδασκαλείο είχε ως σκοπό «την διατήρησιν και διάδοσιν της γλώσσης ημών και την ενίσχυσιν βαθέων θρησκευτικών και Ελληνοπρεπών εν γένει αισθημάτων και φρονημάτων». Τα μαθήματα και οι ώρες ανά έτος σπουδών ορίστηκαν ως εξής:

«Α' τάξη:

Ρυθμικά παίγνια (ευθύγραμμα),

1

Ωδικήν (ρυθμικήν ανάγνωσιν, θεωρίαν μουσικής, γυμνάσματα και άσματα νηπίων)

3

Εκκλησιαστικήν Μουσικήν (Λειτουργία)

1

σπουδαστριών ιδρύθηκε πρότυπο Νηπιαγωγείο («Νηπιακός Κήπος») στο οποίο προβλέπονταν «Ωδική» και «Άσματα» δύο φορές κάθε μέρα (Σταύρου, ό.π.).

Αλλαγή της στάσης του ελληνικού κράτους για την προσχολική αγωγή εμφανίζεται στα νομοσχέδια του 1913. Παρά το γεγονός ότι το νομοσχέδιο δεν ψηφίστηκε, η σύσταση Νηπιαγωγείων απέκτησε εθνικό χαρακτήρα καθώς εκτιμήθηκε ότι σε περιοχές όπου η μητρική γλώσσα δεν ήταν η ελληνική έπρεπε να υπάρξει παρέμβαση από τις μικρές ηλικίες για «να συνηθίζωσιν εις το ομιλείν την ελληνικήν» (στο Μπουζάκης & Τζήκας, 1996: 60) γεγονός που συνδέεται με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής και το ρόλο που τα νηπιαγωγεία κλήθηκαν να παίξουν στα ρευστά ακόμα όρια της ελλαδικής επικράτειας.¹⁴ Ο «εθνικός» αυτός προσανατολισμός των νηπιαγωγείων είχε επίπτωση στα προγράμματα επομένως και στα τραγούδια που κλήθηκαν να διδάξουν οι νηπιαγωγοί καθώς στο πρόγραμμα των Διδασκαλείων Νηπιαγωγών που δημοσιεύτηκε το 1914 για το μάθημα της Ωδικής, εκτός από τη θεωρία της μουσικής, η οποία εισήχθη για πρώτη φορά, ξεχωριστή θέση κατείχαν τα «Δημώδη άσματα πατριωτικά και χορευτικά» σε κάθε μία από τις δύο τάξεις (Β.Δ. 1914).¹⁵ Στο επόμενο πρόγραμμα που εκδόθηκε το 1930 οι κατευθύνσεις της Ωδικής δεν άλλαξαν και το περιεχόμενο παρέμεινε σχεδόν το ίδιο στα τέσσερα, πλέον, έτη σπουδών.¹⁶

Β' τάξη:

Ωδικήν (θεωρίαν μουσικής, άσματα παιδαγωγικά, πατριωτικά και άσματα νηπίων) 2

Εκκλησιαστικήν Μουσικήν 1

Ρυθμικά παίγνια (Κυκλικά και επανάληψιν των του Α' έτους) 1

Γ' τάξη:

Ρυθμικά (Επανάληψιν των προηγουμένων και ελευθέρους συνδυασμούς) 1

Ωδικήν (Αρμονίαν, άσματα διάφορα παιδαγωγικά και πατριωτικά) 2

Εκκλησιαστικήν Μουσικήν (Λειτουργίαν και διάφορα τροπάρια) 1»

(Εσωτερικός Κανονισμός του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων, 1909: 75-84).

14 Εξάλλου οι πρώτες νηπιαγωγοί διορίζονταν από το υπουργείο Εξωτερικών για να υπηρετήσουν εθνικούς σκοπούς (Κυριαζοπούλου Βαληνάκη, τ.1, 1977). Ενδεικτικό επίσης είναι το γεγονός ότι το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών με έδρα τα Γιάννενα μεταφέρθηκε το 1924 στους Φιλιάτες Θεσπρωτίας για λόγους που σχετίζονται με την επικρατούσα γλώσσα της περιοχής. Ο «εθνικός» ρόλος των νηπιαγωγείων ομολογήθηκε επίσημα (βλ. Εισηγητική Έκθεση επί των Νομοσχεδίων 1929, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. 1996: 638).

15 Στο Β.Δ. του 1914 προβλεπόταν συγκεκριμένα:

«Α' Τάξις, ώραι 6.

α') Θεωρία και ασκήσεις ωδικής. Άσματα μονόφωνα ιδία τα κατάλληλα δια το νηπιαγωγείον εκ μουσικής αναγνώσεως.

β') Δημώδη άσματα πατριωτικά και χορευτικά.

Β' Τάξις, ώραι 5.

α') Θεωρία και ασκήσεις ωδικής. Άσματα ποικίλα μονόφωνα και δίφωνα εκ μουσικής αναγνώσεως.

β') Δημώδη άσματα πατριωτικά και χορευτικά».

16 Το Β. Διάταγμα του 1930 σε ότι αφορά στο μάθημα της Ωδικής, ήταν περίπου ίδιο με του 1914. Συγκεκριμένα όριζε για την Α' τάξη: «Θεωρία και ασκήσεις Ωδικής. Άσματα μονόφωνα, ιδίως τα κατάλληλα δια το νηπιαγωγείον, εκ μουσικής αναγνώσεως. Δημώδη άσματα, πατριωτικά και χορευτικά. Εκκλησιαστικά άσματα». Για την Β' τάξη: «Θεωρία και ασκήσεις Ωδικής. Άσματα μονόφωνα (ιδίως τα κατάλληλα δια το νηπιαγωγείον) και δίφωνα εκ μουσικής αναγνώσεως. Δημώδη άσματα, πατριωτικά και χορευτικά. Εκκλησιαστικά άσματα». Για την Γ' και Δ' τάξη «Θεωρία και ασκήσεις Ωδικής κλπ. ως εν τη Β' τάξει».

2. Οι Σχολές Νηπιαγωγών

Η εκπαίδευση των Νηπιαγωγών παρέμεινε στάσιμη για αρκετές δεκαετίες - τουλάχιστον σε επίπεδο δομής και εξωτερικών χαρακτηριστικών - παρά τα νέα ρεύματα που εμφανίστηκαν και τα οποία επηρέασαν τις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης. Έτσι μόλις το 1959 το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Καλλιθέας, μετεξελίχτηκε σε διετή Σχολή Νηπιαγωγών όπου το μάθημα της Ωδικής διδασκόταν από σχετική καθηγήτρια (Ν.Δ. 3997/1959).¹⁷

Για τα μονοετή Τμήματα Νηπιαγωγών τα οποία λειτούργησαν στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες (Π.Α.) εκδόθηκε Υπουργική Απόφαση (Υ.Α.) η οποία όριζε ως πρόγραμμα το αναλυτικό πρόγραμμα των Π.Α. με ορισμένες τροποποιήσεις (Υ.Α. 138685/8-11-1967).¹⁸ Το 1969 εισάγεται, για πρώτη φορά, η ρυθμική αγωγή Dalcroze και Orff - στο μάθημα, όμως, της Γυμναστικής - καθώς και η σύνθεση απλών παιδικών τραγουδιών χωρίς, ωστόσο, να δίνονται περισσότερες οδηγίες (Β.Δ. 774/1969).¹⁹ Στο εξής και μέχρι το 1984 στοιχεία της ρυθμικής αγωγής Dalcroze και Orff θα εντάσσονται σταθερά στο μάθημα της Γυμναστικής.

Το 1971 η Σχολή Νηπιαγωγών της Καλλιθέας αναβαθμίστηκε σε «ανωτέρα» και στα ίδια πρότυπα ιδρύθηκαν δύο ακόμα σχολές (Καρδίτσα και Θεσσαλονίκη) στις οποίες δίδασκαν καθηγητές ειδικευμένοι στην προσχολική αγωγή (Ν.Δ. 1057/1971). Το μάθημα της Μουσικής σε αυτές τις Σχολές είχε τέσσερις κλάδους: Θεωρία, Σολφέζ, Παιδικά άσματα και Ενόργανη μουσική, χωρίς, ωστόσο, να προσδιορίζεται το μουσικό όργανο (Β.Δ. 319/1972).

Με την αναβάθμιση των Σχολών Νηπιαγωγών ξεκίνησε σταδιακά και η διαφοροποίηση του προγράμματος του μαθήματος της Μουσικής το οποίο έπαιρνε ολοένα και περισσότερο τα χαρακτηριστικά των Παιδαγωγικών Ακαδημιών. Έτσι το 1972 η Θεωρία εμπλουτίστηκε με στοιχεία Ιστορίας της μουσικής (Β.Δ. 7/1972).²⁰ Παράλληλα ορίστηκε ως σκοπός της μουσικής η θεωρητική

17 Νωρίτερα το 1914 δόθηκε η δυνατότητα να προσαρτώνται στα Διδασκαλεία Διδασκαλιστών διετή κρατικά Διδασκαλεία νηπιαγωγών ή να ιδρύονται αυτόνομα. Το 1923 το Διδασκαλείο της Καλλιθέας περιήλθε στο Δημόσιο και λειτούργησε όπως όλα τα τριτάξια Διδασκαλεία νηπιαγωγών μέχρι το 1930. Το έτος αυτό το Διδασκαλείο νηπιαγωγών - καθώς και τα άλλα πέντε - έγιναν τετρατάξια και έτσι λειτούργησαν ως το 1940 οπότε τα υπόλοιπα πλην της Καλλιθέας έκλεισαν. Από το 1940 ως το 1956 λειτούργησε μόνο το Διδασκαλείο Καλλιθέας και μέχρι το 1959 μονοετή τμήματα στις Π.Α.

18 Σχετικά με το περιεχόμενο της διδασκαλίας η Υ.Α. όριζε:

«1. Εφαρμόζεται το αναλυτικόν πρόγραμμα πρώτου και δευτέρου έτους των Παιδαγωγικών Ακαδημιών, αφαιρουμένης της Βυζαντινής Μουσικής, υπό τους ακόλουθους περιορισμούς: [...]

β') Τα διδασχθησόμενα τραγούδια (τα οποία πρέπει να είναι αρκετά) θα είναι κατάλληλα δια την ηλικίαν παιδιών Νηπιαγωγείου».

19 Το πρόγραμμα όριζε συγκεκριμένα:

« I. ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

2. Θεωρητική διδασκαλία περί παιχνιδιού και κινησιολογίας. Θεωρία της ρυθμικής αγωγής του νηπίου κατά τα συστήματα DALCROZE και ORFF.

ΙΑ'. ΜΟΥΣΙΚΗ.

1. Εκ των τριών οργάνων (ακορντεόν, μανδολίνον και παιδικόν αυλόν) κατά προτίμησιν παιδικόν αυλόν.

2. Πατριωτικά άσματα, εμβατήρια, θρησκευτικοί ύμνοι κ.λ.π.

3. Άφθονα άσματα, κατάλληλα δια τα τονικά όρια της φωνής των νηπίων, κατανοητά και αναφερόμενα εις πρόσωπα, ανθρωπίνας ασχολίας, ζώα, φυτά και λοιπά αντικείμενα.

4. Άσκησις εις την σύνθεσιν μικρών παιδικών ασμάτων».

20 Πιο συγκεκριμένα το Διάταγμα του 1972 προέβλεπε στο μάθημα της Σωματικής Αγωγής του Α' έτους: «Δια νήπια: ... Αγωγή των ώτων και προετοιμασία του νηπίου εις τον ρυθμόν και την ρυθμικήν κίνησιν... Ρυθμική νηπίων κατά τας μεθόδους JACQUES DALCROZE και K. ORFF. Ρυθμική μουσική εις χρόνον ολοκλήρου, ημίσεος, τετάρτου και ογδού. Πρακτική εφαρμογή ολοκλήρου, ημίσεος και τετάρτου - Σχετικά παίγνια. Το παιδί

κατάρτιση και πρακτική άσκηση των υποψήφιων νηπιαγωγών. Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ότι, παρά τους προσανατολισμούς της δικτατορικής κυβέρνησης, αφαιρέθηκαν από το πρόγραμμα τα εθνικά και πατριωτικά τραγούδια.

Το 1984, κι ενώ είχε προαναγγελθεί από το 1982 το τέλος των Σχολών Νηπιαγωγών και η ίδρυση Παιδαγωγικών Τμημάτων (Π.Τ.), δημοσιεύτηκε νέο αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα (Π.Δ. 309/1984). Η γνωριμία με το σύστημα Orff εντάχθηκε στην ύλη του μαθήματος της Μουσικής το οποίο ονομάστηκε «Μουσική Κίνηση και Αγωγή». Περιλάμβανε Θεωρία της μουσικής (για πρώτη φορά η ύλη αναφερόταν με λεπτομέρεια) καθώς και ακρόαση «σοβαρής μουσικής» όπως ονομάστηκε η λόγια δυτική μουσική.²¹ Αρκετά, επίσης, αντικείμενα που σχετίζονται με τη μουσική

τρέχει (όγδοα). Ασκήσεις ήχου (ταμπουρίνο, ξυλάκι). Εναλλαγαί ρυθμών. Συνδυασμός ήχων και κινήσεων. Μιμικά κινήσεις (συνδυασμός κινήσεως – λόγου). Σχετικά παίγνια. Αυτοσχεδιασμοί. Μικρά ιστορία ή ποιήματα εν συνδυασμώ προς κινήσεις και ήχους». Στο Β' έτος: «Ρυθμικά κινήσεις συνοδεία μουσικής ή ασμάτων κατά το σύστημα ORFF (συνδυασμός μουσικής και κινήσεως). Παιγνιώδεις ασκήσεις με μύθους (συνδυασμός λόγου και κινήσεως). Ρυθμικά παίγνια (τα παπάκια, το κουνελάκι, τα ρολογάκια, η ζυγαριά, οι φωλιές, τα ναυτάκια)...».

Στο μάθημα της Μουσικής του Α' έτους: «Σκοπός του μαθήματος: Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος είναι η θεωρητική κατάρτιση και η πρακτική άσκηση των σπουδαστριών εις την Μουσικήν, ώστε να καταστούν αύται ικανοί εις την μουσικήν, γραφήν και ανάγνωσιν απλών μελωδικών ασκήσεων και παιδικών θεμάτων καταλλήλων να διδασκούν εις νήπια.

Διδακτέα ύλη:

1. Θεωρία της Μουσικής. Στοιχεία ιστορίας της Μουσικής. Περί κλιμάκων. Διαστήματα. Ανάγνωσις μουσικών ασκήσεων. Ασκήσεις ρυθμικά και μελωδικά.

2. Άσματα κατάλληλα δια τα τονικά όρια της φωνής των νηπίων, αναφερόμενα εις πρόσωπα, ανθρωπίνης ασχολίας και έχοντα σχέσιν προς την ζωήν παιδιών και νηπίων, ωσαύτως άσματα περιέχοντα λέξεις δηλούσας ενέργειαν ή άσκησιν, ώστε να συνδυάζονται προς κινητικές εκδηλώσεις των νηπίων.

3. Απλά προσευχαί. Ασκήσεις προς σύνθεσιν παιδικών προσευχών.

4. Ενόργανος Μουσική (παιδικός αυλός ή ακορντεόν, ξυλόφωνα, μεταλλόφωνα).

5. Παιδική ορχήστρα με απλά κρουστά όργανα.

6. Ρυθμοί – Δημιουργία και χρησιμοποίησις ρυθμών.

7. Επιλογή καταλλήλου μουσικής δι' ακρόασιν εκ δίσκων ή εκ ταινιών μαγνητοφώνου».

Στο Β' έτος: «Περαιτέρω άσκησις των σπουδαστριών επί της ύλης της διδασκομένης εις το πρώτον έτος. Ιδιαιτέρως άσκησις εις την εκμάθησιν της ενοργάνου Μουσικής. Εκμάθησις ενός τουλάχιστον οργάνου (παιδικού αυλού ή ακορντεόν ή ξυλοφώνου ή MELODICA)» (Β.Δ. 7/1972).

21 Το Αναλυτικό Πρόγραμμα προέβλεπε:

«Β) Μουσική κίνηση και αγωγή: (Τρεις ώρες την εβδομάδα το Α' έτος).

1. Θεωρία Μουσικής: Εισαγωγή στο νόημα της Μουσικής. Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος, Φθόγγοι, Φθογγόσημα και χρονικές αξίες των φθόγγων, πεντάγραμμα, τοποθέτηση των φθόγγων στο πεντάγραμμα. Κλειδί Σολ. Βοηθητικές γραμμές. Μέτρα γενικά.

Ρυθμός, μελωδία, τι είναι κλίμακα, φυσική κλίμακα του Ντο. Ανάγνωση, ρυθμική σε μέτρο 2/4 και ύστερα μελωδική. Ισχυρά και ασθενή μέρη του μέτρου. Παύσεις και λοιπά μέτρα 3/4, ή 4/4 ή (C) ½, 7/8 και άλλα συνήθη μέτρα παιδικών μελωδιών.

Ασκήσεις με όλες τις αξίες δηλαδή τετάρτου, μισού, ολόκληρου, όγδοου, δέκατου έκτου. Διαστήματα 2ας, 3ης, 4ης και μελωδική εφαρμογή τους. Τα υπόλοιπα διαστήματα 5ης, 6ης, 7ης και 8ης. Σύζευξη διάρκειας, στιγμή διάρκειας, παρεστιγμένα, ελλιπές μέτρο, σημεία αλλοιώσεων και μελωδική τους εφαρμογή. Μείζονες κλίμακες SOL-RE-LA-FA-SI και τραγουδάκια ανάλογα. Τρίηχα – αντιχρονισμός – συγκοπή και παράλληλα διδασκαλία σχετικών τραγουδιών για την εφαρμογή τους κατάλληλα στη μελωδία και στο περιεχόμενο.

2. Ενόργανη Μουσική [...]

(Τρεις ώρες την εβδομάδα το Β' έτος).

1. Θεωρία Μουσικής: Ελάσσονες κλίμακες (LA-MI-SI-RE-SOL-DO). Μέτρο 3/8 – 6/8 και 7/8 (Ρυθμός Καλαματιανός). Περί συγχορδιών γενικά. Κυριότεροι χρωματισμοί, περί μεταφοράς. Στοιχεία ιστορίας της

(μιμικές κινήσεις, ασκήσεις ήχου, μουσικά παιχνίδια) εντάχθηκαν στην «Φυσική Αγωγή και Ρυθμική νηπίων».²²

Τέλος, οι ώρες που διατέθηκαν για τη διδασκαλία των μουσικών μαθημάτων κυμάνθηκαν από τέσσερις (4) έως δέκα (10) την εβδομάδα, ανάλογα με τα έτη σπουδών της κάθε σχολής. Το ποσοστό των ωρών των μουσικών μαθημάτων στο σύνολο των ωρών διδασκαλίας κυμάνθηκε από 5,2% έως 11,4 % (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Η εξέλιξη των Μουσικών μαθημάτων στα Ωρολόγια Προγράμματα των σχολών εκπαίδευσης Νηπιαγωγών σε εβδομαδιαίο χρόνο και σε όλα τα έτη σπουδών

Έτος	Ώρες	%
1908	10 (3 έτη)	7,7
1919	4 (2 έτη)	5,2
1920	12 (3 έτη)	11,4
1930	8 (4 έτη)	6,5
1967	5 (1 έτος)	11,1
1969	3 (1 έτος)	8,8
1971	6 (2 έτη)	8,3
1972	6 (2 έτη)	10,3
1984	6 (2 έτη)	9,2

3. Τα Παιδαγωγικά Τμήματα Νηπιαγωγών

Το 1982 για την εκπαίδευση των νηπιαγωγών (όπως και των δασκάλων) με τον Ν.1268 ιδρύθηκαν Παιδαγωγικά Τμήματα (Π.Τ.) και το ακαδημαϊκό έτος 1984-85 ξεκίνησαν σταδιακά τη λειτουργία τους, για λίγα χρόνια παράλληλα με τις Σχολές Νηπιαγωγών.

Η μελέτη των προγραμμάτων των Π.Τ. δείχνει ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους σε ότι αφορά στα μαθήματα, στο περιεχόμενο και στον προσανατολισμό των σπουδών, ως αποτέλεσμα της δυνατότητας των Π.Τ. να ορίζουν το προγράμματά τους αυτόνομα (Οδηγοί Σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων, 2007). Ωστόσο, όσον αφορά στα μουσικά μαθήματα, παρατηρούνται ορισμένα κοινά σημεία που χαρακτηρίζουν το σύνολο των Τμημάτων: α) Σχεδόν σε όλα τα Τμήματα

μουσικής, σκιαγράφηση των σπουδαιοτέρων περιόδων της μουσικής και των μουσουργών. Στοιχεία μορφολογίας. Μουσικές ακροάσεις έργων σοβαρής μουσικής, κλασικά έργα με κατατοπιστικές πληροφορίες και επεξηγήσεις πάνω σ' αυτά για την αισθητική καλλιέργεια των σπουδαστών.

Εισαγωγή στο σύστημα ORF πληροφόρηση για την κατασκευή μουσικής γωνιάς στο νηπιαγωγείο.

2. Ενόργανη Μουσική [...]» (Π.Δ. 309/1984).

22 Στο μάθημα «Φυσική Αγωγή και Ρυθμική νηπίων» το Αναλυτικό Πρόγραμμα προέβλεπε στο Α' έτος: «Ρυθμική νηπίων κατά τη μέθοδο και θ) Ρυθμική μουσική σε χρόνο ολόκληρου, μισού και τετάρτου. ι) Σχετικά παιχνίδια. ια) Το παιδί τρέχει (όγδοα). ιβ) Ασκήσεις ήχου (ταμπουρίνο, ξυλάκι). ιγ) Εναλλαγές ρυθμών. ιδ) Συνδυασμός ήχων και κινήσεων. ιε) Μιμικές κινήσεις (συνδυασμός κίνησης λόγου). ιστ) Σχετικά παιχνίδια – αυτοσχεδιασμοί). ιζ) Μικρές ιστορίες ή ποιήματα σε συνδυασμό προς τις κινήσεις και τους ήχους» και το Β': «Άσκηση σπουδαστών στη γυμναστική για νήπια, σε παιγνιώδεις κινήσεις και παιδικές αναφερόμενες στη μίμηση πραγματικών φαινομένων, γεγονότων, προσώπων ή πραγμάτων» (Π.Δ. 309/1984).

υπάρχει τουλάχιστον ένα υποχρεωτικό μάθημα σχετικό με την μουσική. β) Στα περισσότερα Τμήματα οι τίτλοι των μαθημάτων – επομένως και το περιεχόμενο – προσαρμόστηκαν στα νέα επιστημονικά δεδομένα και έλαβαν μουσικοπαιδαγωγική κατεύθυνση.²³ γ) Εγκαταλείφθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά η εκμάθηση θεωρίας της λόγιας δυτικής μουσικής. δ) Εγκαταλείφθηκε, επίσης, η εκμάθηση οργάνου, καθώς η ενόργανη μουσική ως μάθημα δεν υπάρχει σε κανένα Τμήμα. ε) Υιοθετήθηκαν νέες προσεγγίσεις σύμφωνα με τις οποίες στο νηπιαγωγείο αξιοποιούνται απλά μουσικά όργανα (όργανα Orff). στ) Εντάχθηκαν νέοι τομείς στη μουσική εκπαίδευση (δημιουργικότητα, ηχητικοί πειραματισμοί, μουσικά παιχνίδια, δραματοποιήσεις κλπ.). ζ) Ως αποτέλεσμα, τέλος, της δυνατότητας των Π.Τ. να επιλέγουν τα διδακτικά εγχειρίδια, άρχισαν σταδιακά να εισάγονται βιβλία τα οποία, λαμβάνοντας υπόψη τη διεθνή εμπειρία και τα αποτελέσματα ερευνών σχετικών με την μουσική ανάπτυξη του παιδιού, αντιμετώπιζαν τη Μουσική ως μια ζωντανή διαδικασία, ως παράγοντα κοινωνικοποίησης και έκφρασης, ως αφετηρία δημιουργίας και ως αναγκαία αξία (Σταύρου, 2009).

4. Η εκμάθηση μουσικού οργάνου στην εκπαίδευση των νηπιαγωγών

Η πρώτη αναφορά σε εκμάθηση μουσικών οργάνων στα πλαίσια της εκπαίδευσης των νηπιαγωγών εντοπίζεται το 1908 όπου στο πρόγραμμα των Διδασκαλείων Νηπιαγωγών αναφέρεται το *αρμόνιο* – εμφανίστηκε και στην εκπαίδευση δασκάλων το 1914 - το οποίο θεωρήθηκε «ως απαραίτητον όργανον των Νηπιαγωγών, προς ευκολωτέραν και τελειότεραν εκγύμνασιν της φωνής των Νηπίων» (Εσωτερικός Κανονισμός του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων, 1909).²⁴ Καμιά άλλη αναφορά, όμως, δεν έγινε στο μέλλον σε μουσικό όργανο παρά μόνο το 1967 οπότε οι σπουδαστές μπορούσαν να επιλέξουν ανάμεσα στο ακορντεόν, το μαντολίνο και τη φλογέρα («παιδικός αυλός») το οποίο μάλιστα θεωρήθηκε καταλληλότερο (Υπ. Απ. 138685/8-11-1967).²⁵ Ακριβώς η ίδια πρόβλεψη υπήρξε και το 1969 (Β.Δ. 774/1969), ενώ το 1972 δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην εκμάθηση μουσικού οργάνου και προστέθηκε το ξυλόφωνο και η μελόντικα καθώς και απλά κρουστά όργανα στα πλαίσια της οργάνωσης παιδικής ορχήστρας (Β.Δ. 7/1972).²⁶ Τέλος, το 1984 δεν αναφέρθηκε κανένα μουσικό όργανο, δόθηκε ωστόσο ξανά ιδιαίτερη βαρύτητα στην εκμάθηση –γενικά- οργάνου καθώς και στην δημιουργία παιδικής ορχήστρας (Π.Δ. 309/1984).

27

22 Ορισμένοι από τους τίτλους των μαθημάτων είναι οι παρακάτω: «Εισαγωγή στην Μουσική Παιδαγωγική», «Δημιουργικές μουσικές δραστηριότητες», «Θεωρίες Μουσικής και Κινητικής Αγωγής».

24 Στο άρθρο 10 του εσωτερικού κανονισμού του Διδασκαλείου αναφερόταν συγκεκριμένα: «Εις τ' ανωτέρω μαθήματα από του παρόντος σχολικού έτους προστίθεται και η διδασκαλία του Αρμονίου, όπερ θέλει του λοιπού εισαχθή εις το Διδασκαλείον, θεωρούμενον ως απαραίτητον όργανον των Νηπιαγωγών, προς ευκολωτέραν και τελειότεραν εκγύμνασιν της φωνής των Νηπίων».

25 Η Υ.Α. όριζε: «Εκ των τριών οργάνων (ακορντεόν, μαντολίνο, παιδικού αυλού) αι σπουδάστριαι του τμήματος Νηπιαγωγών δύνανται να εκλέξουν ελευθέρως το εν μόνον, κατά προτίμησιν παιδικόν αυλόν, και να διδαχθούν τα του οργάνου τούτου».

26 Στο Β.Δ. 7/1972, όριζε συγκεκριμένα:

«4. Ενόργανος Μουσική (παιδικός αυλός ή ακορντεόν, ξυλόφωνα, μεταλλόφωνα).

5. Παιδική ορχήστρα με απλά κρουστά όργανα». Και παρακάτω: «Ιδιαιτέρως άσκησις εις την εκμάθησιν της ενόργανου Μουσικής. Εκμάθησις ενός τουλάχιστον οργάνου (παιδικού αυλού ή ακορντεόν ή ξυλοφώνου ή MELODICA)».

27 Για το Α' έτος το Π.Δ. όριζε: «2. Ενόργανη Μουσική: Περιγραφή και ονοματολογία του οργάνου, υπόδειξη για το σωστό χειρισμό του οργάνου και ασκήσεις διάφορες για τον καλό χειρισμό του οργάνου και τέλος κατάλληλες ασκήσεις για την εξάσκηση των χειρών».

Η απουσία αναφοράς, από τα προγράμματα πριν το 1967, στην ενόργανη μουσική δεν σημαίνει απαραίτητα την απουσία εκμάθησης οργάνου από τους διδάσκοντες. Το πιθανότερο είναι ότι οι καθηγητές των Σχολών επέλεξαν το όργανο με βάση τις δυνατότητες ή τις προτιμήσεις τους. Γενικά φαίνεται ότι κυρίως η φλογέρα και δευτερευόντως η μελόντικα είναι τα όργανα στα οποία στηρίχτηκε η μουσική κατάρτιση των νηπιαγωγών στις σχολές εκπαίδευσής τους και τα οποία αξιοποίησαν κατά τις μουσικές δραστηριότητες στα Νηπιαγωγεία, παράλληλα με τα λεγόμενα όργανα Orff, μετά τη δεκαετία του 1970 και όταν αυτά ήταν διαθέσιμα. Η ίδρυση των Π.Τ., παρά τον διπλασιασμό των ετών φοίτησης, φαίνεται πως έφερε οριστικό τέλος στην εξάσκηση των υποψήφιων νηπιαγωγών στην εκμάθηση κάποιου μουσικού οργάνου καθώς και στην θεωρία της Λόγιας Δυτικής Μουσικής (Σταύρου, 2008). Αντίθετα δόθηκε βαρύτητα στην αξιοποίηση απλών ρυθμικών οργάνων (Orff), σε ορισμένες περιπτώσεις και μελωδικών κρουστών (ξυλόφωνο, μεταλλόφωνο) ενώ από τα άλλα όργανα το μόνο που αξιοποιήθηκε - και ίσως, σε περιορισμένο βαθμό, αξιοποιείται ακόμα και σήμερα - είναι η φλογέρα (Οδηγοί Σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων, 2007 και Σταύρου, ό.π.).

5. Το διδακτικό προσωπικό, οι εξετάσεις και οι μέθοδοι διδασκαλίας της μουσικής

Όσον αφορά στο διδακτικό προσωπικό των σχολών εκπαίδευσης νηπιαγωγών αρχικά αυτό αποτελούνταν από «διδασκάλισσες» (Σταύρου, 2008). Αργότερα, μέσα σε ένα ασαφές πλαίσιο, ορίζονταν γενικά ότι το προσωπικό «αποτελείται εξ αναγνωρισμένων παιδαγωγών ή πτυχιούχων διδασκαλισσών» (Β.Δ. 1904). Το 1914 προβλέφτηκε η πρόσληψη δασκάλου ωδικής με προσόντα ίδια με αυτά των διδασκαλείων και των αστικών σχολείων θηλέων (Β.Δ. 344/1914) αλλά και διδασκαλία από καθηγητές της Μέσης Εκπαίδευσης για συμπλήρωση του ωραρίου τους (Ν. 4367/1929).²⁸ Με την ίδρυση των Σχολών Νηπιαγωγών οριστικοποιήθηκαν οι προϋποθέσεις πρόσληψης του εκπαιδευτικού προσωπικού. Σε ότι αφορά στην Ωδική οι προϋποθέσεις ήταν ίδιες με αυτές των Π.Α. και των σχολείων της Μέσης Εκπαίδευσης (οι υποψήφιοι, δηλαδή, έπρεπε να έχουν Πτυχίο αναγνωρισμένου Ωδείου ή ανάλογη εκπαίδευση στο εξωτερικό, Β.Δ. 319/1972).

Για την εισαγωγή στα Διδασκαλεία Νηπιαγωγών, από το 1920, απαιτούνταν απολυτήριο εξατάξιου Δημοτικού Σχολείου και επιτυχία στις εξετάσεις όπου εκτός των άλλων εξετάζονταν πρακτικά στην ωδική ώστε να διαπιστωθεί αν οι υποψήφιοι «*κέκτληνται την απαιτουμένην φυσικήν δεξιότητα δια την σπουδήν της ωδικής*» (Β.Δ. 1920). Αυτό παρέμεινε τουλάχιστον μέχρι το 1960 με την ίδρυση και λειτουργία των μεταγυμνασιακών Σχολών Νηπιαγωγών όπου γινόταν πρακτική εξέταση «*προς διαπίστωσιν της ικανότητος της υποψηφίου δια την διάκρισιν των μουσικών τόνων και διαστημάτων και την καθόλου μουσικήν της υποψηφίου αντίληψιν και την ορθοφωνίαν και την άρθρωσιν*» όπως, εξάλλου, ίσχυε και για τις Π.Α. (Β.Δ. 765/1960). Να σημειωθεί, ωστόσο, ότι δεν χρησιμοποιήθηκε ο όρος «*παραφωνία*» όπως συνέβαινε για τις Π.Α. Και στις κατατακτήριες εξετάσεις, επίσης, για την εισαγωγή στη σχολή, οι υποψήφιοι εξετάζονταν μεταξύ των άλλων στην ύλη του μαθήματος της Ωδικής του πρώτου έτους (Β.Δ. 1937).

Για το Β' έτος: «2. *Ενόργανη Μουσική: Επανάληψη προηγούμενων ασκήσεων και σταδιακά εκμάθηση τραγουδιών, σχετικά εύκολων, στις πρώτες κυρίως μείζονες κλίμακες. Τραγούδια κατάλληλα για νήπια σε διάφορους προσιτούς τρόπους. Απαραίτητος θεωρείται επίσης και ο σχηματισμός μαθητικής ορχήστρας*» (Π.Δ. 309/1984).

28 Αυτό, όμως, δεν ίσχυε πάντα γι' αυτό για την κατάρτιση καθηγητριών που θα δίδασκαν στα Διδασκαλεία Νηπιαγωγών την περίοδο 1918-1920 λειτούργησαν ανώτερα τμήματα για πτυχιούχους νηπιαγωγούς ή δασκάλες. Ήταν διετούς διάρκειας στα οποία διδασκόταν η Ωδική δύο (2) ώρες την εβδομάδα σε κάθε έτος ή και τριετούς όπου η Ωδική διδασκόταν τέσσερις (4) ώρες σε κάθε έτος (στο Αντωνίου, 1988: 305).

Οι προαγωγικές εξετάσεις των υποψηφίων νηπιαγωγών στο μάθημα της Ωδικής γινόνταν αρχικά πρακτικά «*υπό του διδάξαντος το μάθημα*» (στο Μπουζάκης & Τζήκας, 1996: 496). Μεταγενέστερο Π.Δ. προέβλεπε ότι «*κρίνεται και βαθμολογείται δια προφορικών δοκιμασιών ενεργουμένων κατά την διάρκεια του διδακτικού έτους*» (Π.Δ. 530/1978). Η ίδια σε γενικές γραμμές διαδικασία ίσχυε για όλα τα χρόνια λειτουργίας των Σχολών Νηπιαγωγών (όπως και των Π.Α.).

Αναφορικά με τη μέθοδο διδασκαλίας των τραγουδιών και των μουσικών δραστηριοτήτων, πάνω στα οποία εκπαιδεύτηκαν οι υποψήφιοι νηπιαγωγοί, σχετικές οδηγίες και αναφορές στα προγράμματα δεν υπήρξαν σε καμιά περίοδο. Έτσι η γνώση γύρω από αυτό το ζήτημα στηρίζεται αποκλειστικά στα παιδαγωγικά βιβλία και βοηθήματα. Σύμφωνα με αυτά για το τραγούδι έπρεπε να προηγηθεί αφόρμηση στα πλαίσια της ενότητας και στη συνέχεια παρουσίαση από τη Νηπιαγωγό μία φορά, και κατόπιν εκμάθηση πρώτα του κειμένου, μετά του ρυθμού και τέλος της μελωδίας όχι «*ολικώς, αλλά τμηματικώς*» (Ράπτης & Καββαδά, 1973). Στα τέλη περίπου της δεκαετίας του 1970 αυτό το μοντέλο που για δεκαετίες κυριάρχησε, σταδιακά αμφισβητείται. Η Κυριαζοπούλου Βαληνάκη (1977) πρότεινε να μην γίνεται ερμηνεία της μουσικής από τη νηπιαγωγό καθώς αυτή «*πρέπει να μείνει προσωπική, χωρίς εξήγηση, μυστική*». Επίσης, τόνισε την αξιοποίηση της τεχνολογίας (μαγνητοφώνου) στην αναπαραγωγή τραγουδιών, στην ηχογράφηση ήχων κλπ.(ό.π.). Ήταν η περίοδος αμφισβήτησης συνολικά της κατεύθυνσης της αγωγής -και της προσχολικής αγωγής- περίοδος που έφερνε νέες και συχνά ρηξικέλευθες απόψεις, οι οποίες καθόρισαν την πορεία των επόμενων δεκαετιών και έφεραν στο προσκήνιο τις μουσικές δραστηριότητες και την εκμάθηση τραγουδιών με παιγνιώδη χαρακτήρα, ως μέσο για την μουσική ανάπτυξη του παιδιού κι όχι ως αυτοσκοπό.

Σύνοψη

Η μελέτη της εκπαίδευσης των νηπιαγωγών για τη διδασκαλία της μουσικής στα νηπιαγωγεία είναι αναγκαίο να λάβει υπόψη ότι το ελληνικό κράτος υποτίμησε συνολικά τόσο την εκπαίδευση των νηπίων, όσο και την εκπαίδευση των νηπιαγωγών. Το ενδιαφέρον που – αργότερα - έδειξε συνδέθηκε με εθνικούς λόγους γι' αυτό και τα τραγούδια με τα οποία εκπαιδεύτηκαν οι νηπιαγωγοί για πολλά χρόνια ήταν εμβατήρια, πατριωτικά και θρησκευτικοί ύμνοι τα οποία στην πορεία εμπλουτίστηκαν και από άλλα γενικότερου ενδιαφέροντος. Παράλληλα, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην εκπαίδευση των νηπιαγωγών προβλεπόταν η εκμάθηση θεωρίας της λόγιας δυτικής και κατά καιρούς ενόργανης μουσικής γεγονός που ενισχύθηκε με το πέρασμα των δεκαετιών. Παρά το ότι για τα μουσικά μαθήματα αφιερώθηκαν αρκετές ώρες του προγράμματος, η μουσική εκπαίδευση των υποψηφίων νηπιαγωγών, γενικά, ήταν ελλιπής καθώς δεν κατόρθωναν ούτε θεωρία να μάθουν σε ικανοποιητικό βαθμό ούτε να χειρίζονται επαρκώς κάποιο μουσικό όργανο (Σταύρου, 2008). Αυτή η κατεύθυνση των προγραμμάτων άλλαξε ριζικά μετά την ίδρυση και λειτουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων στα Πανεπιστήμια οπότε τα μουσικά μαθήματα πήραν σαφείς αποστάσεις από τα παρελθόντα. Απορρίφθηκε η εκμάθηση θεωρίας της λόγιας δυτικής μουσικής και μουσικού οργάνου καθώς εκτιμήθηκε ότι αυτά δεν μπορεί να κατακτηθούν σε ικανοποιητικό βαθμό από την τετραετή φοίτηση στο Πανεπιστήμιο ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν λειτουργικά και δημιουργικά στα Νηπιαγωγεία (Σταύρου, 2009). Έτσι τη θέση τους σταδιακά έλαβαν μαθήματα από το ευρύτερο πλαίσιο της μουσικής παιδαγωγικής με στόχο να παράσχουν στους υποψήφιους νηπιαγωγούς τα εφόδια ώστε να μπορούν να προσεγγίσουν την φύση του παιδιού, να διεγείρουν την φαντασία του, την δημιουργικότητα, την ανάγκη για εξερεύνηση, για αυτοσχεδιασμό, για παιχνίδι με τους ήχους, με αντικείμενα και απλά μουσικά όργανα. Τέλος, αυτά τα πρώτα συμπεράσματα από την λειτουργία των Π.Τ. είναι ανάγκη να

διευρυνθούν περαιτέρω λαμβάνοντας υπόψη τα προγράμματα και τους οδηγούς σπουδών που ισχύουν σήμερα καθώς και τα αποτελέσματα τυχόν ερευνών από την εφαρμογή αυτών στην εκπαίδευση των νηπιαγωγών.

Βιβλιογραφία

Αντωνίου, Δ. (1988). *Τα προγράμματα της Μέσης Εκπαίδευσης (1833-1929)*. Τομ. Β', Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Ασμάτια παιδαγωγικά προς χρήσιν των Νηπιαγωγείων και των Δημοτικών Σχολείων. (1869). Εν Αθήναις: Φιλεκπαιδευτική Εταιρία

Δημαράς, Α. (1974/1998). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια ιστορίας)*. τ. Β' (1895-1967), Αθήνα: Εστία.

Βασιλικό Διάταγμα (1898). *Περί εξετάσεως υποψηφίων Νηπιαγωγών*, ΒΔ, ΦΕΚ 105 – 12 Ιουν 1898, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996). *Η κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Α' (1834-1933). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 308).

Βασιλικό Διάταγμα (1904). *Περί αναγνωρίσεως του υπό της Ενώσεως των Ελληνίδων ιδρυθέντος Διδασκαλείου Νηπιαγωγών*. ΦΕΚ 120 – 8 Ιουν. 1904, στο Εσωτερικός Κανονισμός του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων, 1909: 9-11.

Βασιλικό Διάταγμα (1914). *Περί προγράμματος των μαθημάτων των νηπιαγωγείων*, ΦΕΚ 328, 12 Νοεμβρ. 1914, στο Μεταξάς (χ.χ.) *Η παρ' ημίν ισχύουσα Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδεύσεως*. Εν Αθήναις: Αναγνωστόπουλος και Πετράκος, σελ. 252-255.

Βασιλικό Διάταγμα (1914). *Περί προσωπικού διδασκαλείων νηπιαγωγών*. ΦΕΚ 344 – 24 Νοεμ. 1914, στο Μεταξάς (χ.χ.) *Η παρ' ημίν ισχύουσα Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδεύσεως*. Εν Αθήναις: Αναγνωστόπουλος και Πετράκος, σελ. 244-245.

Βασιλικό Διάταγμα (1920). *Περί εισιτηρίων εξετάσεων εις τα διδασκαλεία των Νηπιαγωγών*. ΦΕΚ 200, 5 Σεπτ. 1920, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996). *Η κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Α' (1834-1933). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 527-528.

Βασιλικό Διάταγμα (1930). *Περί καθορισμού των εν τοις Διδασκαλείοις Νηπιαγωγών διδασκομένων μαθημάτων*, ΦΕΚ 342 – 8 Οκτ. 1930, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996) *Η κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Α' (1834-1933). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 665-672.

Βασιλικό Διάταγμα (1937). *Περί εγγραφών, εισιτηρίων και κατατακτήριων εξετάσεων εν τοις Διδασκαλείοις των Νηπιαγωγών*, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ.150-152.

Βασιλικό Διάταγμα αρ. 765 (1960). *Περί ενάρξεως και λήξεως του σχολικού και διδακτικού έτους, τα των εισιτηρίων εξετάσεων κλπ. της Σχολής Νηπιαγωγών*, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 245-247.

Βασιλικό Διάταγμα αρ. 774 (1969). *Περί του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος ... των παρά Π. Α. μονοετών τμημάτων εκπαιδύσεως Νηπιαγωγών*, ΦΕΚ 244, 28 Νοεμ. 1969, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 360-375.

Βασιλικό Διάταγμα 7 (1972). *Περί ωρολογίου και αναλυτικού Προγράμματος των μαθημάτων και ασκήσεων των σχολών Νηπιαγωγών κατά τα έτη σπουδών*, ΦΕΚ 2, 10 Ιαν. 1973, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 485-501.

Βασιλικό Διάταγμα 319 (1972). *Περί του ακαδημαϊκού και του διδακτικού έτους, του εορτολογίου, των εγγραφών, μετεγγραφών, των αμοιβών και ποινών, της φοιτήσεως των εξετάσεων και των τίτλων σπουδών των σπουδαστριών των σχολών νηπιαγωγών». ΦΕΚ 72, 23 Μαΐου 1972, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ.: 459-479.*

Εσωτερικός Κανονισμός του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων. (1909). Εν Αθήναις: εκ του Τυπογραφείου Παρασκευά Λεώνη.

Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, Π. (1977). *Νηπιαγωγική 2. Μεθοδολογία Γενική Διδακτική*. Αθήνα.

Λασκαρίδου, Α. (1896). *Ρυθμικά παίγνια. Κατά την Φροεβελιανήν μέθοδον*. Ποίησις και μουσική Αλ. Κατακουζηνού. Μέρος Α': Άσματα και παίγνια νηπίων, Γ' τεύχος.

Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996). *Η κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Α' (1834-1933). Αθήνα: Gutenberg.

Μπουζάκης, Σ., Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg.

Μεταξάς (χ.χ.) *Η παρ' ημίν ισχύουσα Νομοθεσία της Στοιχειώδους ή Δημοτικής Εκπαιδύσεως*. Εν Αθήναις: Αναγνωστόπουλος και Πετράκος.

Νομοθετικό Διάταγμα Αρ. 3997 (1959). *Περί Σχολής Νηπιαγωγών και άλλων τινών διατάξεων*, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 225-231.

Νομοθετικό Διάταγμα Αρ.1057 (1971). *Περί Σχολών Νηπιαγωγών*. ΦΕΚ 271, 23 Δεκ. 1971, στο Μπουζάκης, Σ., Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα*. τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ.: 404-416.

Νόμος 1268 (1982) *Για τη δομή και λειτουργία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.* στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα.* τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ.: 566-567.

Νόμος 4367 (1929). *Περί Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως,* στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. (1996). *Η κατάρτιση των Δασκάλων – Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα.* τ. Α' (1834-1933). Αθήνα: Gutenberg, σελ.653-655.

Πρακτικά της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας του έτους 1870. (1871). Αθήνησι.

Προεδρικό Διάταγμα Αρ. 530 (1978). *Περί τροποποίησης του Β.Δ. 319/1972 περί του ακαδημαϊκού και διδακτικού έτους, του των εγγραφών, μετεγγραφών, των αμοιβών και ποινών, της φοιτήσεως των εξετάσεων και των τίτλων σπουδών των σπουδαστριών των σχολών νηπιαγωγών.* ΦΕΚ 114, 28 Ιουλ. 1978, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα.* τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ.: 542-546.

Προεδρικό Διάταγμα 320 (1983). *Οργάνωση και λειτουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων των Α.Ε.Ι.* ΦΕΚ 116, 7 Σεπτ. 1983.

Προεδρικό Διάταγμα 309 (1984). *Ωρολόγιο και Αναλυτικό Πρόγραμμα των μαθημάτων και ασκήσεων των Σχολών Νηπιαγωγών κατά έτη σπουδών.* ΦΕΚ 114, 10 Αυγ. 1984, στο Μπουζάκης, Σ. & Τζήκας, Χ. & Ανθόπουλος, Κ. (1998). *Η κατάρτιση των Δασκάλων-Διδασκαλισσών και των Νηπιαγωγών στην Ελλάδα.* τ. Β' (1933-1990). Αθήνα: Gutenberg, σελ. 612-620.

Ράπτης, Ν. & Καββαδά, Α. (1973). *Εκπαιδευτικάί δραστηριότητες προσχολικής αγωγής. Ειδική Διδακτική Νηπιαγωγείου.* Αθήνα: Δίπτυχο.

Σταύρου, Ι. (2009). *Η διδασκαλία της Μουσικής στα Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830-2007): Τεκμήρια Ιστορίας.* Αθήνα: Gutenberg.

Σταύρου, Ι. (2008). Τα προγράμματα των σχολών εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της Μουσικής Αγωγής. *Μουσική στην Πρώτη Βαθμίδα.* Ε.Ε.Μ.Α.Π.Ε., 1-2, 42-52.

Υπουργική Απόφαση Αρ. 138685/8-11-67 (1967). *Περί καθορισμού του ωρολογίου και αναλυτικού προγράμματος των διδακτέων μαθημάτων εις τα μονοετή τμήματα εκπαιδύσεως νηπιαγωγών.* ΦΕΚ 692, 22 Νοεμ. 1967.

Οδηγοί Σπουδών

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης. (2007). *Οδηγός Σπουδών.*

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Τμήμα Επιστημών Εκπαίδευσης Προσχολικής Ηλικίας (2007). *Οδηγός Σπουδών.*

Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθήνας. Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία. (2007). *Οδηγός Σπουδών.*

Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού. (2007). *Οδηγός Σπουδών*.

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. (2007). *Οδηγός Σπουδών*.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης (2007). *Οδηγός Σπουδών*.

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. (2007). *Οδηγός Σπουδών*.

Πανεπιστήμιο Κρήτης. Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης. (2007). *Οδηγός Σπουδών*.

Πανεπιστήμιο Πάτρας. Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία. (2007). *Οδηγός Σπουδών*.